

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti

DIPLOMSKI RAD

Muzeji susjedstva

Studentica: Mirjana Andrić
Mentorica: dr. sc. Žarka Vujić, red. prof.

Zagreb, srpanj 2013.

SADRŽAJ

1. Uvod.....	3
2. Muzej susjedstva – teorija i praksa -.....	4
3. Primjeri muzeja susjedstva u svijetu.....	10
3.1. Anacostia Neighborhood Museum – Washington, SAD.....	12
3.2. El Museo del Barrio – New York, SAD.....	16
3.3. Volksbuurtmuseum – Utrecht, Nizozemska.....	18
3.4. District six Museum – Capetown, JAR.....	23
3.5. Ecomuseu quarteirão cultural do matadouro - Rio de Janeiro, Brazil.....	26
3.6. FHXB Friedrichshein-Kreuzburg Museum – Berlin, Njemačka.....	28
4. Primjeri u Hrvatskoj.....	30
4.1. Projekt <i>muzej Kvarta</i> Udruge mladih muzeologa Kontraakcija – neinstitucionalna perspektiva.....	31
4.2. Projekt <i>Zagrebački kvartovi</i> Muzeja grada Zagreba – institucionalna perspektiva.....	36
5. Zaključak.....	38
6. Literatura.....	39
7. Popis internet stranica.....	40
8. Popis ilustracija.....	41

1. UVOD

Temu muzeja susjedstva odabrala sam za diplomski rad iz osobnih razloga. Naime, od 2008. godine, kada je pokrenut projekt *muzej Kvarta*, dio sam udruge koja se bavi muzeološkim djelovanjem po zagrebačkim kvartovima. Stoga sam jedno poglavlje u ovom radu posvetila Udruzi mladih muzeologa Kontraakcija i našem projektu *muzej Kvarta*, koji vjerno prati i nadopunjuje koncept muzeja susjedstva na neinstitucionalan način, za razliku od muzeja susjedstva koji je u svojoj prirodi ustvari urbani institucionalni oblik muzeja.

Često u nedostatku konkretnih primjera ili literature pišem iz vlastitog iskustva, imajući pritom na umu razlike koje sam primijetila proučavajući druge tipove muzeja susjedstva. Uz svoj doživljaj muzeja susjedstva na teoretskoj razini, a o kojem zapravo i nema napisanih priloga i literature, dajem i prikaz muzeja koji su u svojim počecima bili prvi muzeji susjedstva, a razvili se tijekom vremena u nešto drugo, muzeje koji su istodobno i muzej susjedstva i nešto drugo, muzejske akcije, koje su izraz muzeja susjedstva i slično. Ta raznolikost prezentiranih predstavnika muzeja susjedstva posljedica je raznolikosti koju pronalazimo u stvarnosti, a koja je određena teritorijem i društvom.

Informacije o samim muzejima u radu su gotovo isključivo prikupljeni preko interneta i web stranica samih muzeja. Neki su muzeji više, a neki manje detaljniji u svojem prikazu, u informacijama i načinima na koji se prezentiraju široj javnosti. Iz tog razloga ovaj pregled muzeja nije išao nekim sistematičnim putem niti su svi prezentirani na isti način. Sve je, nažalost, ovisilo o nađenim informacijama koje se moglo prenijeti i interpretirati na najbolji mogući način u ovom radu. O muzejima možemo saznati kakvi su to doista muzeji, koje im je poslanje, način funkcioniranja, muzeološke ili, šire, baštinske teorije koje zastupaju, kakve tipove izložbi priređuju, s kakvim se problemima suočavaju, što nude svojim posjetiteljima i tako dalje. Stoga je i izbor muzeja koji sam odlučila predstaviti u ovom radu bio djelomično uvjetovan nađenom količinom informacija o pojedinim ustanovama. Unatoč manjku stručne literature smatram da se vrijednost ovog rada nalazi u okupljanju praktičnog djelovanja svih tih muzeja unutar jedne cjeline, a što je osiguralo uspoređivanje, uočavanje sličnosti i razlika i ulaženje dublje u prirodu ove vrste muzeja koja je dugo vremena ostala udaljena od naše sredine. Predstavljeni muzeji i muzeološke akcije u ovom radu su Anacostia Neighborhood Museum iz Washingtona, nizozemski Volksbuurtmuseum iz Utrechta, District Six Museum iz Johannesburga, El Museo del Barrio iz New Yorka, Ecomuseu quarteirão cultural do matadouro iz Rio de Janeira, FHXB Friedrichshain-Kreuzberg Museum iz Berlina, projekt *muzej Kvarta* Udruge mladih muzeologa Kontraakcija iz Zagreba, te projekt *Zagrebački*

kvartovi Muzeja grada Zagreba. Svaki je na svoj način poseban i svaki nam daje drugačiju sliku muzeja susjedstva, od njihovog nastanka, problema s kojima se suočavaju i, na kraju, uspjeha koji su postigli. Sve to svjedoči kako je riječ o iznimno živom muzejskom konceptu.

2. MUZEJ SUSJEDSTVA – TEORIJA I PRAKSA

Zbog već spomenutog nedostatka literature i teorijskog promišljanja o muzejima susjedstva, pa čak i o muzejima zajednice, morala sam se poslužiti teorijom, njemu u mnogočemu bliskom tipu muzeja, bliskoj muzejskoj i muzeološkoj praksi. Tu se prije svega radi o eko-muzeju, tipu muzeja o kojem ipak ima nešto više literature. Usudila bih se reći da o muzeju susjedstva gotovo i nema stručne literature, već su oni samo ovlaš spomenuti. Možda je to i prestroga primjedba, ali ipak, čini mi se, istinita. Mnogi autori kad pišu o eko-muzejima, unutar svojeg promišljanja o njihovoj praksi, spominju muzeje susjedstva, što je za mene sretna okolnost. Koncept eko-muzeja postoji već više od četrdesetak godina, a i dalje ga neki tretiraju kao neku novu ideju. Možda zato što zasada nema mnogo novijih ideja koje bi na taj način zaokrenule muzeološku misao i praksu. Još je zanimljivija spoznaja kako je muzej susjedstva nastao otprilike u isto doba kad i eko-muzej. Dakle, krajem šezdesetih godina 20. stoljeća. Unatoč već dovoljno dugom stažu postojanja ideje eko-muzeja, muzeja zajednice i muzeja susjedstva ti tipovi muzeja i dalje nisu dovoljno istraženi, rasprostranjeni i prepoznati u javnosti. Eko-muzej je ipak u nešto većoj prednosti, jer se njegova ideja počela širiti iz, recimo to tako, jednog muzeološkog centra, tj. frankofonih zemalja. Tu su naravno i drugi čimbenici i razlike koje su utjecale na to stanje. Eko-muzej je doživio određenu popularnost i procvat, pa čak i priznanje u svojim počecima, dok isto nije nikad dodijeljeno muzejima susjedstva ili pak prešlo granice običnog spomena te ideje i prakse predstavljanjem primjera prvog službenog muzeja susjedstva u Anacostiji, Washingtonu.

Slika 1. Djeca iz brazilskog muzeja Ecomuseu quarteirão cultural do matadouro

Konkretno govoreći, sličnosti između eko-muzeja i muzeja susjedstva su u činjenici da je njihov zajednički nazivnik - zajednica. Ona je motor novijih muzeja i za nju su oni rađeni. Njihova teorija je uvjetovana suživotom čovjeka, njegove okoline i baštine.

Potreba za daljnjim definiranjem, istraživanjem i dijeljenjem istraženog o takvim tipovima muzeja, dokazuje *Prva muzejska konferencija o eko-muzejima, muzejima zajednice i živoj zajednici*¹, koja se održala od 19. do 21. rujna 2012. u Seixalu, Portugalu.² Na svojoj web stranici, u obliku svojevrsnog uvoda u konferenciju pisalo je sljedeće:

„Smatra se da širok raspon ekomuzeoloških i muzeoloških inicijativa na bazi zajednice pokazuje međunarodni interes za alternativne pristupe upravljanju baštinom“.³

Mnogi muzeji i muzejske akcije u svojoj biti mogu biti muzeji susjedstva, a da to ni ne znaju. Postoji i mogućnost da možda izabiru ne proglašavati se tim tipom muzeja. Kod eko-muzeja je različita situacija utoliko što se neki proglašavaju eko-muzejem, iako ne zadovoljavaju većinu kriterija. Pitanje je da li bi se neki eko-muzeji, koji su, na primjer, više parkovi prirode trebali nazivati eko-muzejima? Slično pitanje se postavlja i za muzeje susjedstva. Da li su oni muzeji susjedstva za koje znamo zapravo muzeji susjedstva? Opet, postoje primjeri kao što su Muzej Gavalochori na Kreti. Peter Davis u svojoj knjizi *Ecomuseums: a sense of place* navodi kako je taj muzej po svim kriterijima, bilo filozofskim, teoretskim ili muzeološkim, eko-muzej, a ipak ne nosi tu titulu. To bi išlo u prilog optimističnom stajalištu kako ako se za nešto ne zna, nije nužno da i ne postoji ili je postojalo. To jest, u ovom slučaju, samo ako se neki muzeji ne nazivaju muzejima susjedstva ne znači da to nisu i da je njihova pojava rijetka. Muzej susjedstva je izašao iz potrebe da služi manjoj zajednici unutar današnjih sve većih gradova. Gradski muzeji imaju prevelik prostor za obrađivanje i zastupanje da bi se mogli dovoljno posvetiti manjim jedinicama grada. Stoga uloga gradskog muzeja ne bi često puta mogla biti konstantna jer je njihova lokacija, u većini slučajeva, previše udaljena od možebitne potrebite lokalne zajednice. Također, opseg posla im ne dopušta koncentriranje na samo jednu gradsku četvrt. Dakle, tu se radi o problemu prisutnosti i stalnog dodira sa samom zajednicom, a to gradski muzeji ne mogu zadovoljiti koliko god se trudili. I ne trebaju. Stoga i postoji ideja muzeja susjedstva koji bi obavio tu funkciju.

¹ 1st International conference on ecomuseums, community museums and living communities

² <http://ecomuseums2012.greenlines-institute.org>, posjet 15.7.2012.

³ Isto

Pitanje naziva muzej susjedstva, koji je hrvatski prijevod engleske inačice - *neighborhood museum*, djeluje pomalo zbunjujuće. Imajući na umu kako je muzej susjedstva češće određen svojom zajednicom, a rjeđe teritorijem, nameće se pitanje da li bi se pojam *neighborhood museum* trebao prevesti nekako drugačije. Za sada sam naišla na nazive, osim muzej susjedstva; i na muzej zajednice⁴; unutar prijevoda Duclosova članka, i muzej mjesne zajednice⁵; u doktorskom radu Tomislava Šole. Postavlja se pitanje je li riječ istim tipovima muzeja ili samo jako sličnim? Nadalje, pitanje je koliko se, pa čak i da li se ovaj naziv, muzej susjedstva, ustalio u hrvatskoj muzeologiji i muzejskoj praksi ili barem među onima koji se detaljnije bave ovom znanstvenom granom. Da li se, kada se čuje taj naziv, zna o čemu se radi, te da li se uopće on koristi? Najvjerojatnije ne, ali malo upućeniji imaju neku ideju o čemu se radi. Unutar uskog kruga zagrebačke muzejske i muzeološke zajednice projekt *muzej Kvarta* je prepoznat kao moguća poveznica uz termin muzej susjedstva. Možda iz razloga što naziv projekta asocira na sam naziv ili na mogući prijevod engleske inačice *neighborhood museum*.⁶ Možda bi se dvama dodatnim ili mogućim zamjenama nazivu muzej susjedstva, mogli pridružiti i neke druge verzije. Kao što su, na primjer, muzej kvarta, muzej četvrti ili, u slučaju Utrechtskog Volksbuurtmuseuma, muzej distrikta. Sve su to moguće i legitimne varijante, koje ovise od slučaja do slučaja, tj. od susjedstva do susjedstva. Po svim tim primjerima vidimo kako postoje različiti načini da se imenuje nešto.

U primjeru Alexandra Heritage Centre naglasak nije na susjedstvu, na zajednici ni na muzeju, već na baštini. Baština je termin koji postaje sve popularniji zbog svoje sveobuhvatnosti i već neko vrijeme se infiltrira u razne sfere i nazivlja, pa tako i u muzeje. Tijekom istraživanja naišla sam na referencu koja prevodi *neighborhood museum* baš kao muzej susjedstva. To je članak Jean-Claudea Duclosa *Mjesto ekomuzeja u razvoju muzeološkog promišljanja* gdje je prevedeno :

„Ne smijemo zaboraviti ni muzeje susjedstva ili takozvane muzeje zajednica.“⁷

Dakle, ni Duclos nije siguran u jedinstven i točno određen naziv tog tipa muzeja, a ni u njegovo točno područje. Dokaz da se jedan konačan naziv nije još u potpunosti ustalio, na bilo kojem jeziku. Kao i u hrvatskom jeziku, na probleme s tim nazivom možemo naići čak i u originalnoj verziji tog tipa muzeja. Naime, oni koji su skovali taj termin *neighborhood museum* su se nakon nekog vremena odlučili taj isti naziv promijeniti. Tako se Anacostia

⁴ Duclos 1994: 58.

⁵ Šola 1985: 211.

⁶ Prilikom pisanja ovog rada i početaka istraživanja nekoliko ljudi me je upućivalo na projekt *muzej Kvartabez* da su znali o mojoj ulozi i radu na tom projektu.

⁷ Duclos 1994: 58.

Neighborhood Museum, osnovan 1967. godine, danas naziva Anacostia Community Museum, a to ime nosi od 2006. godine.

Jedan od problema određivanja poslanja muzeja susjedstva jest taj da se oni međusobno poprilično razlikuju. To će se pokazati u sljedećim poglavljima preko primjera muzeja, koji se mogu klasificirati kao muzeji susjedstva, i to kako u svijetu, tako i u uskom krugu grada Zagreba. Muzeji susjedstva mogu biti javni muzeji, kao na primjer Anacostia Neighborhood Museum, koji je osnovan od strane Instituta Smithsonian, ali i ne moraju. Među primjere neinstitucionalnog muzeja susjedstva možemo staviti brazilski eko-muzej ili projekt *muzej Kvarta*. Također, kao što je gore napomenuto, mogu biti osnovani od same zajednice ili muzeološki osviještenih entuzijasta. Razlike između muzeja susjedstva znaju biti tolike da možemo pomisliti da ih povezuje jedino pojam susjedstva, rad u jednom određenom susjedstvu/čtvrti i ništa više. Neki muzeji su orijentirani na jednu nacionalnu zajednicu unutar susjedstva ili četvrti, kao npr. na početku stvaranja El Musea del Barrio, koji je započeo s portorikanskom manjinom unutar Istočnog Harlema u New Yorku. Neki zastupaju pojedinu društvenu klasu, primjerice radničku klasu u četvrti kao što to čini Volksbuurtmuseum u Utrechtu. Također, njihova tematska orijentacija se razlikuje od muzeja do muzeja. Neki su više orijentirani na povijest tog susjedstva, neki na umjetnost, ali sveukupno bi ih više stavila u kategoriju općih muzeja. Tu su i razlike u metodama koje se koriste, zajednica koju se cilja, prisutnost zajednice u osnutku muzeja i njezin daljnji rad kroz vrijeme, tematika izložaba itd. Njihove podrazlike su velike i raznolike. Možda u budućnosti nastane potreba za kategoriziranjem muzeja susjedstva kao jedne veće grupe unutar koje postoji više manjih mogućih jedinica ili potkategorija. Za početak možemo uvesti potkategorije društvene i teritorijalne određenosti muzeja susjedstva. Društvena određenost muzeja susjedstva je možda češća i polako zaobilazi teritorijalne granice susjedstva/kvarta te prelazi u muzeje jedne specifične zajednice. Teritorijalnu određenost je lakše definirati. Njezine se granice ne prelaze tako lako i sve što je napravljeno unutar njih spada pod muzej susjedstva. Jedno susjedstvo ima svoju zajednicu, ali unutar nje mogu postojati još specifičnije veće ili manje zajednice. Ako napravimo muzej o svima njima onda je muzej susjedstva, ali ako napravimo o samo jednoj od tih mnogih zajednica onda je to muzej zajednice, koji nije nužno muzej mjesne zajednice. To je ono što sistematizirani pristup u nama želi napraviti, a ipak je to teško, jer kao što je Darko Babić za ekomuzeje napisao:

„Eko-muzeji nisu čvrste jednoobrazne forme, oni se mijenjaju i prilagođavaju zavisno o vremenu, prostoru i, najvažnije od svega, o populaciji, zajednici u kojoj djeluju i potrebama njenog razvoja, pa su i same definicije uvijek evolutivne.“⁸

Ista definicija se može primijeniti na muzej susjedstva, jer upravo je to ono što pogađa bit našeg muzeja. Nema jedne forme, jer se forma mijenja i prilagođava ovisno o zatečenom stanju unutar specifičnog prostora, vremena i zajednice kojoj pripada. Tako da svaki muzej susjedstva može imati zapravo svoju definiciju o svojoj biti, značenju i ciljevima, a opet biti dio nečeg većeg u obliku zajedničkog nazivnika - muzej susjedstva.

Kao što nije moguće sve ekomuzeje povezati kroz jednu jasno određenu definiciju tako se s time bori i muzej susjedstva, koji ipak ima malo više teritorijalnih određenja. Jedine definicije koje su primjenjive u ovim slučajevima su izrazito široke i njihovo tumačenje može varirati ovisno od čitatelja.

Muzej susjedstva se mora prilagođavati zajednici i prostoru, te ne može pratiti sustavno zadane upute i pravila. On mora tražiti svoje načine da uspije u zadanim ciljevima.

Ukoliko su ti muzeji osnovani od svoje zajednice pretežno su u startu u nezavidnoj situaciji naspram javnih muzeja, te se suočavaju s problemima za koje moraju naći nova i inovativna rješenja. Teška situacija ih primora na drugačiji tip rada i korištenje neobičnih i kreativnih načina rješavanja situacija. Problem novčane sigurnosti muzeji susjedstva pokušavaju riješiti uz pomoć svoje zajednice, tj. onih koji su ih pomogli osnovati ili onih koji ih su ih većinom i osovili na noge vlastitim prihodima.

Praksa idealnog eko-muzeja je da je on osnovan od zajednice u kojoj postoji, a isto je i s muzejem susjedstva. U primjeru postanka El Museuma del Barrio možemo primjetiti kako je on nastao na zahtjev zajednice, koja ga je zajedničkim naporom uspostavila, ali isprva ne kao muzej. Čest je slučaj da je muzej susjedstva posljedica neke druge ideje, druge potrebe unutar zajednice, koja s vremenom preraste u nešto veće u obliku muzeja susjedstva. Uzmimo za primjer Volksbuurtmuseum, čiji se početak nalazi u obliku Komiteta Distrikta C, nastalog u svrhu zaštite i obnove Distrikta C, jedne od četvrti u nizozemskom gradu Utrechtu.⁹ Tijekom vremena ispostavilo se da im je potreban muzej, ali ne bilo kakav, već njihov muzej koji prati njihove potrebe.

Korist muzeja susjedstva može biti mnogostruka. Ona je prvenstveno orijentirana na svoju lokalnu zajednicu unutar jednog susjedstva, četvrti ili kvarta, ali korist od nje se širi izvan

⁸ Babić 2009: 229.

⁹ www.volksbuurtmuseum.nl

granica tog omeđenog prostora. Nijedan muzej nije ekskluzivan te kao takav ni ne može opstati. Stoga, muzeji susjedstva prvenstveno rade za dobrobit svoje zajednice, a s veseljem dočekuju i ugošćuju ostale građane i turiste. Muzeji susjedstva se okreću temama koje su aktualne u njihovoj zajednici, pokušavaju im predstaviti sve potrebne informacije, navesti ih na dublje razmišljanje o pitanjima koja su važna za njih. Zanimljiv je primjer izložbe *The Rat: Man's Invited Affliction* u tadašnjem Anacostia Neighborhood Museum, gdje su se bavili utjecajem štakora na ljude u četvrti i načinima kako ih se riješiti.¹⁰ Muzej je time predstavio neuobičajenu temu za muzej, ne zato što je to muzejska novotarija ili hir, već zato što su time na konstruktivan način odlučili pripomoći svojoj zajednici, koja se zbog siromaštva borila s tim štetočinama. Edukacija na praktičnoj razini za svoju, ali i širu zajednicu, te bavljenje aktualnim temama je nešto čemu muzeji susjedstva trebaju težiti. Tu je Anacostija muzej utirao put budućim muzejima susjedstva.

Slika 2. Anacostia Neighborhood Museum, Washington D.C.

Praksa pojedinog muzeja susjedstva mora biti usko specijalizirana na manje područje, mora biti lokalizirana, jer inače prelazi granice svojeg imena i područja djelovanja. Dakle, po svojoj definiciji muzeji susjedstva su manji muzeji. Tu praksu je zagovarao i sam „otac“ muzeja

¹⁰http://en.wikipedia.org/wiki/John_Kinard, posjet 1.7.2012.

susjedstva John Kinard, smatrajući da veliki muzej nije pravo rješenje, već naprotiv rješenje su mali i lokalni centri baštine.

Preteča muzeja susjedstva, ili barem velik utjecaj na njega, jest zavičajni muzej i to ako gledamo na muzej susjedstva po teritorijalnom kriteriju. Naime, ako to susjedstva sagledavamo na većoj razini, shvatit ćemo da je on samo mikro verzija zavičajnog muzeja. Pri tome je zavičajni muzej šira varijanta koja zauzima veći prostor i veće zajednice. Isto tako, zanimljiva je ideja da muzej susjedstva nije varijanta zavičajnog muzeja na najmanjoj razini. U ovom slučaju mogli bi izokrenuti američku izreku „think big“ u „think even smaller“. Manja varijanta muzeja susjedstva, ili, zavičajnog muzeja, bi mogla biti muzej zgrade ili muzej ulice. Zašto ne? Muzeologija je tu da promisli sve varijante koje su na korist njezinim korisnicima.

Možda će o muzejima susjedstva više pokazati praksa muzeja o kojima će se u nastavku pisati. Pisanje o samom urbanizmu susjedstva je logična tema istraživanja unutar koncepta muzeja susjedstva koja može biti dominantnije prirode, kao u primjeru *muzeja Kvarta*, ili sporedne ukoliko postoji snažnija tema obrađivanja, kao što je primjer prisilnog iseljavanja stanovništva iz jednog susjedstva za vrijeme apartheida, a koji obrađuje District Six Museum. Napokon, možda će o karakteristikama muzeja susjedstva ponajbolje progovoriti praktični primjeri o kojima će se u nastavku pisati.

3. PRIMJERI MUZEJA SUSJEDSTVA U SVIJETU

Globalizacija je danas dovela do širenja informacija i ideja brzinom interneta. Ideje, kao što su drugačiji tipovi muzeološke prakse, poput muzeja susjedstva, idu malo sporijim tokom, ali opet dovoljno brzo i rasprostranjeno po čitavoj planeti. Primjere koje sam uspjela pronaći o muzejima susjedstva su većinom iz Sjeverne Amerike, Europe i Južne Amerike i Afrike. Vjerojatno zbog jezične barijere na internetu nisam uspjela naći slične tipove muzeja na Azijskom teritoriju, ali duboko vjerujem u njihovo postojanje. Južna Amerika, tj. konkretni primjer iz Brazila, te Afrika nam govore da to nije isključivo ideja primjenjiva u bogatijim zapadnim zemljama svijeta. Naprotiv, gradovi su rasprostranjeni u svim dijelovima svijeta i njihove urbane jedinice često traže načine da iskažu svoj partikularni identitet u nekom obliku, a muzej susjedstva je jedan od oblika koji im je na raspolaganju. Siromaštvo nije razlog za nepostojanje muzeja susjedstva. Upravo suprotno, siromašne četvrti su često potrebite za nečim sličnim, za nekim tko će im, između ostalog, pokazati njihovu važnost. Za to možemo dati primjer Ecomuseu do quarterião iz Rio de Janeiroa. To je eko-muzej, koji je u

svojoj biti muzej susjedstva, a smješten u najsiriromašnijem dijelu Ria, u gradskim favelama. Slična situacija u Johannesburgu u „Alexandra Heritage Centre“ koji je istodobno muzej i kulturni centar za susjedstvo.¹¹ Nalazi se nasuprot tzv. Mandelinog vrta¹², kolibe u kojoj je prvi crni predsjednik Južnoafričke Republike Nelson Mandela boravio tijekom četrdesetih godina 20. stoljeću. Alexandra Heritage Centar je izgrađen 2000. godine u crnoj siromašnoj četvrti, te iskače iz prostora susjedstva sa svojom suvremenom arhitekturom. Centar služi svojem susjedstvu s potrebnim prostorom za kulturna djelovanja, koja uključuju i muzeološka djelovanja. Također, njegovi korisnici, tj. stanovnici te siromašne četvrti, su sudjelovali u izradi koncepta, planiranju i izgradnji Centra. Dalo bi se zaključiti da je ovo idealan primjer muzeja susjedstva, ali nedostaju nam brojne informacije koje se tiču samog funkcioniranja centra/muzeja, njihove izložbene djelatnosti, tema koje obrađuju i uključenost zajednice kojoj služe.

Slika 3. Alexandra Heritage Centre, Johannesburg

Postojanje muzeja susjedstva po svijetu ne možemo zahvaliti samo običnom prijenosu te ideje, bilo iz knjige, zajedničkom sastanku muzejske profesije ili samim posjetom jedne inspirirane osobe takvom muzeju. Pri pravim uvjetima i ako postoji netko tko bi se uhvatio u

¹¹<http://www.detail-online.com/architecture/topics/museum-and-neighbourhood-centre-for-a-township-in-johannesburg-007312.html>, posjet 1.7.2012.

¹² Mandela's Yard

koštac s funkcijama, istraživanjima i svemu što je potrebno za rad muzeja susjedstva oni gotovo redovito nastaju u većim gradovima iz čiste društveno-urbanističke potrebe. Jer, muzej susjedstva ima taj urbani karakter koji je neodvojan od njegovog bića. Što je veći i raznolikiji grad to je teže identificirati se s njegovom sveobuhvatnošću. Stoga, nastaje potreba za identificiranjem manjeg lokalnog identiteta, koji je potrebno očuvati, istražiti i zabilježiti, te zajednice kojima je potrebno u tom smislu služiti i omogućiti uvid u istraženo.

3.1. ANACOSTIA NEIGHBORHOOD MUSEUM

Posve je prirodno i nužno započeti ovu listu muzeja susjedstva upravo s Anacostia Neighborhood Museumom, koji je u svojim počecima bio mali muzej za lokalnu zajednicu. Naime, taj Muzej se smatra prvim muzejem susjedstva. U vrijeme nastanka Muzeja to je bilo posve novo razmišljanje o muzejima, a koje je bilo vrlo zanimljivo muzeološkoj zajednici. U to vrijeme se također zakotrljala čitava priča oko eko-muzeja tako da su muzeološki institucionalni noviteti postali trend.

Anacostia Neighborhood Museum je osnovao čuveni Institut Smithsonian 1967. godine u Washington D.C. Zasluge za rad i ideju tog Muzeja obično idu njegovom dugogodišnjem ravnatelju Johnu Kinardu, ali priča započinje nešto drugačije. Naime, ideja za osnivanje tog tipa muzeja pripada S. Dillon Ripleyu, tajniku Instituta Smithsonian¹³. On je tu ideju malog i interaktivnog muzeja, te fokusiranog na probleme susjedstva počeo pripremati već 1966. godine. To je istodobno bio i način da se muzeji Smithsoniana približe neposrednoj četvrti Anacostia. Anacostia je jedna od najvećih afroameričkih četvrti unutar Kolumbijskog distrikta te se Anacostia Neighborhood Museum bavio Afroamerikancima i njihovim problemima. Za Sjedinjene Američke Države to su bila turbulentna vremena u pogledu borbi za građanska prava općenito, a pogotovo građanska prava crnaca. Otvorenju i ideji muzeja u Anacostiji su prethodili ubojstvo Malcolma X-a 1965. godine, te nemiri potaknuti rasnim problemima u Los Angelesu iste godine i 1967. nemiri u Detroitu i Newarku. Svi ti događaji bili su ključni za stvaranje ideje muzeja susjedstva baš u toj četvrti, želeći da se isto ne dogodi i u Washingtonu. Washington je ipak bio jedan od gradova pogođenih nemirima rasne tematike nedugo nakon otvorenja muzeja u travnju 1968. godine.¹⁴ Pastor i aktivist za građanska prava John Kinard je bio aktivno uključen u tu zajednicu, te je stoga bio najbolji izbor za takav novi tip muzeja. Njegovo zapošljavanje je zanimljiva anegdota između njega i Ripleya. Naime, Ripley je odlučio preskočiti nagovaranje Kinarda za taj posao i pri Kinardovom dolasku u

¹³http://en.wikipedia.org/wiki/John_Kinard, posjet 1.7.2012.

¹⁴http://en.wikipedia.org/wiki/1968_Washington,_D.C._riots, posjet 2.7.2012.

njegov ured samo mu se zahvalio na prihvaćanju posla.¹⁵ Kinard je ostao zatečen, ali ipak pomislio:

„Pomislio sam zašto kvragu ne. Svi trebaju jednom u životu skočiti – samo skočiti i ne znati gdje će doskočiti.“¹⁶

John Kinard je imenovan ravnateljem Muzeja u srpnju 1967. godine i otada je držao tu poziciju do svoje smrti 1989. godine.¹⁷ Po današnjim standardima on nije imao potrebne kvalifikacije za ravnatelja muzeja, ali pošto to nije bio tradicionalan muzej, bio je i potreban neuobičajeni ravnatelj. Američke dnevne novine *The Washington Post* su za Kinarda objavili: „(...) strastveni vjernik u ideju da dobrobit crnaca ovisi o posjedovanju zapisa o njihovoj prošlosti.“¹⁸

Upravo je to bila Kinardova vodilja - raditi na dobrobit svoje crne zajednice. Bilo da je to u obliku prikupljanja zapisa o njihovoj osobnoj povijesti ili o problemima njihove svakodnevice, ali svakako uz njihovu pomoć.

Slika 4. Anacostia Neighborhood Museum – J. Kinard drugi s lijeva, Ripley prvi s desna – postavljanje temelja Muzeja

¹⁵http://en.wikipedia.org/wiki/John_Kinard, posjet 1.7.2012.

¹⁶ Isto

¹⁷http://en.wikipedia.org/wiki/John_Kinard, posjet 1.7.2012.

¹⁸ Isto

Kinard je 1978. godine pomogao osnovati African American Museum Association (AAMA), koji je predstavljao male lokalne afričko-američke muzeje umjetnosti, kulture i povijesti u čitavom SAD-u. Taj mali i lokalni aspekt je bilo nešto što je Kinard smatrao izuzetno pozitivnim, gotovo nužnim za opstanak takvog tipa muzeja. Stoga se snažno protivio odluci Kongresa da osnuje National Museum of African American History and Culture. Naime, smatrao je da će tako veliki muzej progutati sav novac, muzejske predmete i stručno osoblje, koje bi inače moglo ići manjim lokalnim muzejima.

Pod njegovim vodstvom Anacostia Neighborhood Museum je organizirao 35 velikih izložbi tijekom samo prvih osam godina. Dakle, oko četiri do pet velikih izložbi godišnje. Jedna od njihovih ranijih izložbi *Frederick Douglas, the Sage of Anacostia, 1817-1895* Institut Smithsonian je poslao na državnu turneju. Njihove izložbe su bile iskaz osjetljivosti na teme koje muče Anacostijsku zajednicu. Radili su izložbe o problemima kriminala, ilegalne trgovine drogom, lošim stambenim uvjetima i manjkom kvalitetne edukacije u afričko-američkim zajednicama.

Copyright Digital Image Smithsonian Institution, 1998

Slika 5. Članovi Anacostia Historical Society poziraju ispred Teatra Carver , koje je služilo kao prvi dom Anacostia Neighborhood Museuma, sada poznatog kao Anacostia Community Museum

Također se prikazivala afroamerička povijest i umjetnost s temama kao što su imigracija, ropstvo, građanska prava i glazba. Sve to su izveli uz veliko sudjelovanje zajednice Anacostije. Kinard je posebno osigurao da mladež Anacostije bude uključena u nastanak Muzeja.

Na samom početku je postojao Susjedski savjetodavni komitet¹⁹, koji se sastojao od 90 ljudi. Komitet se okupljao i pomagao oko planiranja programa i izložbi muzeja, te čak sudjelovao u izboru predmeta koji će biti izloženi. U to vrijeme bio je to rijedak primjer otvorenosti muzejske institucije nestručnom osoblju i njihovog uključivanja u muzejski rad. Inače, direktno uključivanje članova zajednice u rad muzeja je praksa koja se hvalila unutar koncepta eko-muzeja. U primjeru Anacostia Neighborhood Museuma je to bilo zbog njegove svrhe postojanja, dakle pokušaj privlačenja lokalne zajednice Institutu Smithsonian, nadalje, zbog samog Johna Kinarda koji je to poticao, ali i zato što je Muzej bio na svojim počecima. Naime, muzejsko osoblje se na početku sastojalo od samo osam članova, od kojih je samo jedan bio stalno zaposlen.²⁰ Nije bilo ni kustosa, a ni istraživača. Nije iznenađujuće što se Muzej u svojim počecima morao u mnogim stvarima osloniti na svoju zajednicu. Ipak, Kinardov uspjeh je u tome što je uspio uključiti susjedsku zajednicu, jer iako to zvuči jednostavno ustvari je izuzetno teško. Osoblje Anacostijskog muzeja i članovi zajednice su zajedno radili na uređivanju i adaptiranju zgrade, koja je nekoć bilo kino, u izložbeni prostor, u muzej. Tijekom vremena Muzej je počeo rasti i razvijati se, a osoblje se povećavalo. Muzej nije imao stalni postav sve do kasnih sedamdesetih godina prošlog stoljeća, jer nije imao dozvolu za to od Instituta Smithsonian. Njihova prva izložba iz 1967. godine je predstavljala rekonstrukciju jednog izloga iz Anacostije, koji je potjecao iz 1890. godine., kazalište, jako mali zoološki vrt i kolekciju prirodoslovnih predmeta. Od 1972. godine su već imali deset zaposlenih, koji su radili unutar tri odjela: ured ravnatelja muzeja, edukacijski odjel i istraživačko-izložbeni odjel.²¹ U 1977. godini su postavili izložbu *Anacostia Story*, koja je predstavljala povijest četvrti od 1608. do 1930. godine. Izložbe su se množile, a ideja susjedskog muzeja se pročula i počela širiti po Americi. Što je Muzej postajao veći to je imao više problema s direktnim uključivanjem zajednice u rad Muzeja i postavljanje izložbi. Savjetodavni komitet je smanjen i zamjenjen Upravnim odborom. Kinardovom smrću 1989. godine došlo je do velikih promjena. Promijenjena politike i samog imena Anacostijskog muzeja

¹⁹Neighborhood Advisory Committee

²⁰http://en.wikipedia.org/wiki/Anacostia_Community_Museum, posjet 1.7.2012.

²¹ Isto

je došla sa Stevenom Newsomeom²², novim ravnateljem od 1991. godine. Naime, ime Muzeja se promijenilo 1995. godine iz Anacostia Neighborhood Museum u Anacostia Museum and Centre for African American History and Culture. Tada mu je namijenjena uloga ogranka muzeja osnovanog od američkog kongresa, National Museum of African American History and Culture, kojem se Kinard snažno protivio. Nakon odlaska Newsomea s mjesta ravnatelja i dolaska Camillea Akejua muzej je doživio nove promjene. Čitava priča je inače izuzetno zanimljiv primjer utjecaja ravnatelja muzeja na rad i usmjerenost muzeja, te u slučaju Kinarda, primjer utjecaja karizmatičnog ravnatelja. Muzejsko istraživanje se u neku ruku vratilo svojim korijenima i Muzej se opet fokusirao na probleme zajednice u Anacostiji. Također, Muzej je opet promijenio ime koje nosi i danas. Od 2006. godine se zove Anacostia Community Museum. Jedan se važan dio nije vratio korijenima Muzeja, kojeg je vodio Kinard. Naime, zajednica Anacostije izgubila je svoje pravo u vezi odlučivanja oko izložbi. Otada to rade isključivo kustosi, a koncept je određen isključivo od strane muzejskog osoblja. Tu je Anacostijski muzej puno izgubio, postao više institucionalan, a manje otvoren zajednici kojoj služi. Također, nakon Kinarda je na neki način izašao iz sfere muzeja susjedstva, a više postao muzej zajednice u posve odvojenom smislu, iako te dvije stavke ponekad ne mogu jedna bez druge. U ovom slučaju je postao muzej afroameričke zajednice.

Izjava poslanja „novog“ Muzeja danas glasi:

„Misija Anacostia Community Museuma je potaknuti percepcije, širiti perspektive, stvarati novo znanje i produbljivati razumijevanje o promjenjivim konceptima i stvarnostima „zajednice“, te pritom zadržati svoje snažne veze s Anacostijom i gradskom regijom D.C.-a.“²³

Dakle, ini su djelomično ostali muzej susjedstva, jer se trude raditi na dobrobit svoje okolne zajednice i zadržati s njom tu povezanost, koju su kroz vrijeme stekli. Ipak, to je danas više tradicionalan muzej druge vrste, muzej jedne rasne zajednice unutar velikog susjedstva. To je Muzej koji ima budžet od 2,5 milijuna dolara, ima svoj arhiv, radionice, seminare, programe za djecu, edukativne programe za ljude iz muzejske struke. To je Muzej koji je „evoluirao u

²²http://en.wikipedia.org/wiki/Anacostia_Community_Museum, posjet 1.7.2012.

²³ www.anacostia.si.edu, posjet 28.6.2012.

muzej koji dokumentira, štiti i tumači afroameričku povijest i povijest zajednice.“²⁴. To je afroamerički muzej.

3.2. EL MUSEO DEL BARRIO

El Museo del Barrio je započeo istodobno kao muzej susjedstva i muzej jedne svoje zajednice. Često se navodi kao primjer muzeja susjedstva uz Anacostia Neighborhood Museum. Koncept muzeja im tada nije bio na umu od početka, već nešto posve drugo. Naime, svoj početak ovaj Muzej nalazi u zajedničkoj akciji zajednice Istočnog i Centralnog Harlema u New Yorku na kraju 60-tih godina 20. stoljeća, koja se tiče školskog programa predstavljenog njihovoj djeci. Problem je bio u tome što njihova djeca u školi nisu uopće učila o svojoj afroameričkoj i portorikanskoj kulturi. Roditelji su se okupili i zatražili od školskog odbora da u školski program uvede edukativni program, koji će valorizirati i govoriti o njihovom raznolikom kulturnom podrijetlu i baštini. Istodobno su angažirali umjetnika i nastavnika Raphaela Montañeza Ortiza da sastavi nastavni materijal za djecu portorikanskog podrijetla. Umjesto toga on je stvorio muzej na bazi zajednice unutar njihovog susjedstva,

Slika 1. Ravnateljica Marta Moreno Vega tijekom pedagoškog vodstva kroz muzej

Muzej opisao je ovim riječima:

„susjedski muzej portorikanske kulture...“²⁵.

Istočnog Harlema. Istočni Harlem je još bio poznat kao El Barrio, što u prijevodu znači kvart ili susjedstvo, te imao većinsko portorikansko stanovništvo. Teritorijalno govoreći to je bio muzej susjedstva, ali nije uključio kompletnu zajednicu Istočnog Harlema pa je stoga više bio muzej portorikanske zajednice u Istočnom Harlemu. Također, Ortiz je Muzej želio posvetiti portorikanskoj dijaspori u Sjedinjenim Američkim Državama. U svojem pismu upućenom portorikanskim umjetnicima novonastali

²⁴ www.anacostia.si.edu, posjet 28.6.2012.

²⁵ www.elmuseo.org, posjet 28.6.2012.

Muzej je u svojim počecima, od 1969. do 1974. godine²⁶, bio financiran od školskog odbora te je njegov prošireni naziv bio El Museo del Barrio, Community School district 4M. Također, izložbe su bile organizirane u jednoj školi u Istočnom Harlemu. Svoju prvu donaciju slika za stalni postav u obliku kolekcije grafika dobili su 1971. godine, iste godine kada su i dobili svoj vlastiti prostor. Po svojoj kolekciji Muzej je više umjetnički orijentiran. Postavljane su izložbe koje su bavile temama umjetničke baštine Portorika od predkolumbijskog doba do danas, ropstva unutar afro-portorikanske baštine, djelima ženskih portorikanskih umjetnica, prikazivale fotografsku povijest Istočnog Harlema, radili izložbe djela izabranih umjetnika i tako dalje. El Museo del Barrio 1979. godine otvara i školu umjetnosti, u kojem su nastavnici bili lokalni umjetnici. Zbog svojeg naglog razvoja imali su probleme s financijama i vodećim osobljem pa su tijekom sedamdesetih godina vodili spor s bivšom ravnateljicom, a tijekom prve polovice osamdesetih skoro morali zatvoriti Muzej zbog zamrznutih sredstava. Oporavili su se tako što je tijekom tog vremena osoblje radilo besplatno, a ravnatelj bio otpušten. Malo pomalo počeli su uključivati i druge latinoameričke zajednice sa susjednih karipskih otoka tako da su tijekom devedesetih godina promijenili svoju izjavu poslanja koja je sada glasila:

„El Museo del Barrio će sakupljati, štititi, izlagati i promovirati umjetničku baštinu latinoamerikanaca, prvenstveno iz Sjedinjenih Američkih Država.“²⁷

Muzej je proširio zajednicu koju je odlučio proučavati i zastupati, ali više se ne spominje susjedstvo koje dobiva drugorazredno mjesto u radu Muzeja. El Museo del Barrio još pokušava uključiti lokalnu zajednicu u svoj rad preko radionica, umjetničke škole i izložbi, ali prelazi granice susjedstva, granice muzeja susjedstva i prelazi u umjetnički muzej latinoameričke zajednice u Americi.

3.3. NIZOZEMSKI VOLKSBUURTMUSEUM

Ova starija muzejska akcija, a trenutno mlađi muzej je jedan od boljih primjera muzeja susjedstva na koji sam naišla, a koji je istinski muzej, posvećen svojoj čitavoj susjedskoj zajednici, osnovan od nje, koristi ju u svojem radu, te ne izlazi previše van okvira svojeg susjedstva. Ujedno i jedini muzej iz kojeg sam nešto saznala preko internet korespondencije s ravnateljem Muzeja, Albertom van Merschom. Nastanak Volksbuurtmuseuma je primjer snažne upornosti i brige za baštinu jednog dijela urbane cjeline nizozemskog grada Utrechta,

²⁶www.elmuseo.org, posjet 28.6.2012.

²⁷ Isto.

takozvanog Distrikta C. Njihov primjer postanka muzeja susjedstva, te način evoluiranja u muzej je posebno zanimljiv za tematiku ovog rada. Naime, sam početak se smješta u 1974. godinu kada je osnovan komitet Distrikta C u svrhu zaštite i obnove distrikta kao stambenog naselja.²⁸ Problematika urbanizma je logična tema koju muzeji susjedstva mogu i inače je obrađuju. U svojoj borbi protiv narušavanja izgleda i kvalitete života u Distriktu C, Komitet je započeo prikupljati fotografije i druge važne materijale o Distriktu C. Prikupljeno su koristili u raznim publikacijama i uskoro započeli s prvim fotografskim izložbama.

Centar mjesne zajednice se otvorio 1983. godine.²⁹ Tamo je grupa stanovnika Distrikta C svakog četvrtka radila na katalogiziranju sakupljenih fotografija. Nastavili su dalje prikupljati fotografije i koristiti ih kao edukativni materijal u lokalnim aktivnostima, te povremeno postavljati izložbe. Reakcije su bile izuzetno pozitivne, a fotografije susjedstva pronalazile svoj put do centra i komiteta.

15. svibnja 1993. godine osnovana je Fundacija Volkbuurtmuseum Distrikta C, te joj je predana čitava zbirka, koja je postala prevelika za običan mjesni centar. Fundacija je osnovana u svrhu zaštite i pronalaska prave politike u vezi zbirke. Također, namjenjena joj je uloga planiranja i provođenja aktivnosti vezanih uz zbirku. Tada su kao glavni cilj postavili: „uhvatiti povijest ove čuvene četvrti za buduće naraštaje“³⁰.

Uskoro su počeli dobivati i novčana sredstva od grada za svoje djelovanje. Prvih osam godina izlagali su materijal samo svake prve subote u mjesecu od 10 do 15 sati, a pritom je svaki mjesec bio predstavljen novi set fotografija. Njihov izložbeni prostor je bio mjesni centar, koji im nije mogao dati niti više prostora, niti više vremena za izlaganje zbirke. Tada im je posjećenost bila oko 150 ljudi kroz tih pet sati izlaganja³¹.

Slika 6. Izložba „The grand domestic revolution“ u Volksbuurtmuseumu iz 2011/2012. godine

Zajedno s mjesnim centrom su 2000. godine dobili priliku unajmiti zgradu koju je trebalo restaurirati i urediti, a 2009. godine je Fundacija Volkbuurtmuseum Distrikt C evoluirala u muzej, Nizozemski Volksbuurtmuseum. Za sebe na svojoj

stranici pišu da su još muzej u tranziciji.

Nakon što su došli do značajnijih novčanih sredstava 2010. godine su otvorili vrata javnosti s dvije stalne izložbe: „Ulica“ i „Multimedija“, dizajnirali novi logo, uspostavili informativnu i ne preraskošnu web stranicu, napravili animaciju o nastanku Distrikta C i uspostavili edukacijski plan.

Smatraju da muzej bez muzejskih predmeta nije muzej te su stoga započeli s 1500 fotografija, novinskih isječaka, gotovo 2300 predmeta, koji uključuju stotine katastarskih karata, manju knjižnicu, 230 intervjua na audio kazetama, razne filmove, na desetke umjetničkih slika i grafika i poveću količinu raznovrsne dokumentacije Komiteta Distrikta C.³² Danas posjeduju kolekciju od 10 000 fotografija, na stotine audio kazeta sa snimljenim materijalom usmene povijesti četvrti, te na tisuće predmeta.³³

Rad Muzeja nije ograničen na zgradu u kojoj se Muzej nalazi, već i na prostoru koji ga okružuje. Također, organiziraju i posebne događaje unutar i van grada Utrechta.

Kao ciljeve svog Muzeja navode:

- pokazati posjetiocima svakodnevicu radničke klase četvrti Distrikta C na početku prošlog stoljeća
- na interaktivan način podijeliti s njima tugu i radost običnih ljudi, njihove domove, susjede, udruge, navike, nadimke, siromaštvo i solidarnost
- omogućiti uvid u životne priče iz Distrikta C s kojima se može poistovjetiti, u rukotvorine, slike i sve ostalo zabilježeno o Distriktu C
- potaknuti na suosjećanje s tim ljudima
- predstaviti suvremeni edukativni program koji će biti po ukusu nove generacije
- usporediti događaje, utjecaj i socijalne promjene u prošlom stoljeću između Distrikta C i njegove šire zajednice
- usporediti život u Distriktu C s aktualnim socijalnim pitanjima, kao što su siromaštvo, vrijednosti, rad i nezaposlenost, roditeljstvo, ovisnosti, zajedništvo i tako dalje³⁴

³² www.volksbuurtmuseum.nl, posjet 20.6.2012.

³³ iz korespondencije s ravnateljem Volksbuurtmuseuma, Albertom van Werschom

³⁴ www.volksbuurtmuseum.nl, posjet 20.6.2012.

Slika 7. i 8. Prikazi okupljanja zajednice Distrikta C 1925. i 1973. godine

Njihov stalni postav se sastoji od :

1. Unutrašnjosti pekare iz lanca pekara „de Korenschoof“

Tijekom Drugog svjetskog rata ta je tvornica kruha imala preko 80 pekara i skladišta u Utrechtu, pa ostala prepoznatljiv dio svakodnevnog života Distrikta C i ostatka Utrechta.

2. „Kistjeswand“ ili „Zid slučajeva“³⁵ - „stanovnici Distrikta C pričaju svoje priče“

Ovaj dio izložbe se sastoji od malih kutija, koje sadrže fotografije i predmete, te audio materijal, u kojem stari stanovnici Distrikta C pričaju kratke priče.

³⁵ moj prijevod

3. Unutar interaktivne ruže predstavljajući su skućeni i sirotinjski uvjeti života u Distriktu C oko 1920. godine.
4. Atraktivna animacija koja pokazuje život u gradu.
5. Multimedijalna prezentacija radničke klase Distrikta C i predrasuda vezanih uz višu i nižu klasu susjedstva
6. Prezentacija tvorničke povijesti Distrikta C
7. Ulična glazba
8. Šoping kolica puna priča o uličnim prodavačima
9. Originalna unutrašnjost popularne ljekarne Dijkman
10. Slavne ličnosti Distrikta C³⁶

Neke od izložbi koje su pripremili tijekom svojih službenih muzejskih godina uključuju istraživanje starih slamova, uličica i aleja. Postavili su izložbu o Hendriku Janu van Lummelu, nizozemskom učitelju, umjetniku i piscu iz 19. stoljeća; o utrechtskim vojnim orkestrima od kraja 19. i kroz 20. stoljeće; o tvornici Hollandsche Patent Metaal Industrie, u kojoj se proizvodio namještaj od čeličnih cijevi, a koji je u mnogim domovima zamijenio drveni namještaj; „The Grand domestic revolution“, o primjenjenoj modernoj umjetnosti koja se uvlači u susjedstva i domove i tako dalje.³⁷ Ravnatelj Muzeja Albert van Mersch kaže da je većina izložbi o povijesti određenih društvenih grupa u njihovoj zajednici, te da tu povijest pokušavaju povezati sa sadašnjošću. Trenutačno predstavljaju svoju GPS rutu kroz Distrikt C o njezinim kineskim stanovnicima.

O utjecaju Nove muzeologije na njihov rad Albert van Mersch kaže da su oni primjer muzeja koji je napravljen odozdo, uz sudjelovanje samih ljudi iz zajednice, a ne institucija ili vlasti. Također, njihov interes je okrenut prema običnim ljudima, koji se inače ne mogu naći u muzejima. Na ovaj način oni valoriziraju utjecaj običnog čovjeka na samu povijest i utječu na predrasude o manjoj vrijednosti ljudi iz takvih tipova susjedstva. Na njihovoj stranici se očituje ponos napravljenim, ali opet se ne pokušavaju prikazati iznimno važnim, već

**Slika 9. Dio stalnog postava
Volksbuurtmuseuma**

³⁶ www.volksbuurtmuseum.nl, posjet 20.6.2012.

³⁷ Isto

prihvaćaju svoja novčana i početnička ograničenja. Ponekad je arogancija ono što uzrokuje odbojnost kod posjetioca, a opet za elitiste je to ono što ih privlači. Nje u radu i svojem predstavljanju Volksbuurtmuseuma nema.

3.4. DISTRICT SIX MUSEUM

District Six Museum u Cape Townu, u Južnoafričkoj Republici, je osnovan kako bi zabilježio uznemirujuću povijest tog susjedstva, te istodobno sačuvao sjećanja vezana uz susjedstvo. Naime, taj dio Cape Towna je tijekom apartheida pretrpio velike promjene. Godine 1966. apartheidski režim je proglasio Distrikt 6 „bijelim“ te je više od 60 000 ljudi nasilno izbačeno iz te četvrti i preseljeno u puste ravnice Cape Flatsa, jugoistočno od Cape Towna. Njihove kuće su pritom sravnane sa zemljom s buldožerima. Distrikt 6 je jedna od četvrti unutar Cape Towna koja postoji od 1867. godine. Razvila se iz miješane zajednice oslobođenih robova, trgovaca, obrtnika, radnika i imigranata. Kako se grad sve više širio, proces izbacivanja „nepodobnih“ iz centra grada je započeo, i to već na početku 20. stoljeća.

Kako pišu na stranici Muzeja „Više od stoljeća povijesti, zajedničkog života, solidarnosti između siromašnih i ostvarenja usprkos svemu, u tom trenutku se ugrozilo.“³⁸

Godine 1989. je osnovana Fundacija za Muzej Distrikta 6, a 1994. godine osnovan je i Muzej kako bi se sačuvala sjećanja na Distrikt 6 i sve njegove protjerane stanovnike.³⁹ (da li je fraza protjerani stanovnici prihvatljivija od istjeranih žrtava?)

Slika 2 Slika 10. District Six Museum, Cape Town

Njihova izjava o poslanju:

„Muzej traži načine za razvijanje svoje politike u odnosu na baštinu i memoriju na kojoj se temelji, te kako razviti interese siromašnih i iseljenih.“⁴⁰

Konkretna nabrojana poslanja govore o Muzeju kao baštinskom projektu, zastupanja interesa protjeranog stanovništva, postavljanju u samo srce procesa rekonstrukcije Distrikta 6. Njihova

želja je predstavljati katalizator obnove, istraživanja i kritične angažiranosti unutar sjećanja i

³⁸ www.districtsix.co.za/, posjet 9.7. 2012.

³⁹ Isto

⁴⁰ Isto

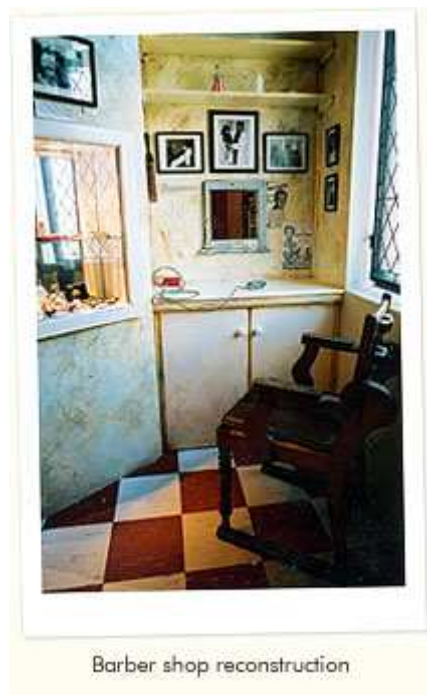
razumijevanja povijesti Distrikta 6 i apartheida. Nadalje, žele stimulirati obnovu i razvoj različitih formi znanja o gradu, identitetu i zajednici, te to iskoristiti u debatama, raspravama i kreiranju inicijativa o različitosti, nejednakosti, nepravdi i budućnosti grada.⁴¹

Muzej Distrikta 6 posjeduje raznovrsne fotografske i audio-vizualne kolekcije, dokumentaciju u obliku postera, pamfleta, novinskih članaka, ali i manjeg broja umjetničkih djela. Bivša ravnateljica Muzeja Sandra Prosalendis o Muzeju kaže:

„ District Six Museum je prekinuo veze s tradicionalnim idejama o muzeju i sakupljanju. Stvorio je i primjenio koncept interaktivnog javnog prostora gdje odjek samih ljudi stvara dramu i tkaninu muzeja.“⁴²

Muzej organizira raznovrsne izložbe i pritom uključuju razne tipove umjetnika kao što su vizualni i konceptualni umjetnici, kipari, slikari, glazbenici, pisci i kustosi.

Na popisu njihovih izložbi su:

Slika 11. Stalni postav *Digging deeper* – rekonstrukcija brijačkog salona

1. *Digging deeper*– trenutni stalni postav koji dokumentira različite aspekte života u Distriktu 6. Od posjetitelja se očekuju da „kopaju dublje“ u živote bivših stanovnika, te da dobiju uvid u njihov društveni, kulturni, ekonomski i politički aspekt života. Forma izložbe je multimedijalna, tj. kombinira vizualan, audio i digitalan pregled tematike. Između ostalog daje rekonstrukcije poznatih lokacija kao što je prikazano na Slici 10., slično praksi, već spomenutog Volksbuurtmuseuma.

2. *Fields of play* – nogometna sjećanja. Također, utjecaj nasilnog izbacivanja jednog dijela stanovništva iz Distrikta 6 na nogometne udruge i klubove u Cape Townu.

3. *Offside: Kick ignorance out! Outball unites, racism divides* - kombinacija sportske tematike i rasne snošljivosti

4. *Protea Village* –mjesto gdje je dio protjeranih stanovnika smješten, a koje je sada dio Nacionalnog

botaničkog vrta Kirstenbosch. U Protea Villageu je bilo smješteno oko 120 obitelji.⁴³ Od tih 120 obitelji 55 je podijelilo svoje priče u svrhu ove izložbe. Među predmetima na toj izložbi

⁴¹ www.districtsix.co.za/, posjet 9.7. 2012.

⁴² Isto

⁴³ Isto

su se mogle naći obiteljske fotografije, geneološka obiteljska stabla, baptistički registar i fragmenti arheoloških iskopina s tog lokaliteta.⁴⁴

5. *Sculpture Festival* –izložba napravljena u nedinutom i nenaseljenom dijelu Distrikta 6. Projekt koji je započet 1997. godine, a čiji je cilj uzdignuti taj prostor u baštinski lokalitet i promovirati javnu umjetnost na otvorenom, te međusobnu suradnju lokalnih umjetnika tog tipa. Pošto su instalacije po prirodi kratkog vijeka izložba je bila dokumentirana fotografskim, audio i video snimanjem, te pripadajućim katalogom.

6. *Tramway Road* –Dio muzejskog projekta „*Beyond District Six*“, u kojem su istraživali dio Cape Towna sa sličnom sudbinom, ali izvan granica četvrti.

7. *Last Days* –Šezdeset fotografija Distrikta 6 koje je slikao fotograf Jan Greshoff. Greshoff je htio prikazati Distrikt 6 kao pusto gradsko područje bez ljudi. Dakle, prikazane su prazne ulice, zgrade, dućani, igrališta i tako dalje. Nekoliko Greshoffovih fotografija su dio stalnog postava muzeja.

Slika 12. Sculpture Festival

8. *Buckingham Palace* – Izložba koja se vrti oko romana

Buckingham Palace: District Six od autora Richarda Rivea. U romanu se opisuje život

tijekom 50-tih i 60-tih godina u Distriktu 6, te se, naravno, spominje trauma prisilnog protjerivanja ljudi. Izložba je iznimno popularna među profesorima i učiteljima, koji rado dovode djecu na edukativne radionice na tu temu.

Slika 13. Pisanje po „suknu sjećanja“

9. *Streets* –Posebno dirljiva izložba gdje su predstavljene ulice starog Distrikta 6, Sedamdeset i pet originalnih starih ploča s imenima ulice i tzv. *memory*

cloth ili sukno sjećanja na kojem su bivši stanovnici zapisivali sjećanja i komentare.

10. *Displaying the game* –Još jedna izložba na temetiku sporta u kojoj se promovira sportski duh i kodeks.

⁴⁴www.districtsix.co.za/, posjet 9.7. 2012.

Muzejska stranica odaje profesionalnost, razumijevanje muzejske prakse, iskustvo na bazi rada kroz dugi niz godina, te inovativne načine privlačenja pozornosti novije generacije na rad muzeja. Tome svjedoči primjer interaktivne karte nazvane *Stan's walk*. To je karta koja nas vodi kroz susjedstvo po određenim punktovima, te nam pritom daje zanimljive informacije o prostoru Distrikta 6. Vrlo sličan pristup i ideju, neovisne o ovom primjeru, imaju članovi Kontraakcije unutar svog projekta *muzej Kvarta*, s Rutom kvarta, te pismenim i narativnim punktovima koji se mogu skinuti sa službene stranice Kontraakcije. District Six Museum čak omogućava posjetiteljima vodstva s bivšim stanovnicima Distrikta 6, te vodstva unutar muzejskog programa i na određene lokalitete. Muzej pokazuje senzibilnost prema svojim korisnicima pa je posjet bivšim stanovnicima susjedstva besplatan, kao i umirovljenicima, a na jedan dio postava besplatan je ulaz za sve. Očito uživaju određenu popularnost, koju naglašavaju spominjanjem poznatih ličnosti koje su posjetile Muzej, kao što su Al Gore, Michelle Obama i tako dalje. Stvaraju mnoga partnerstva s lokalnim, nacionalnim i međunarodnim organizacijama i muzejima, i trude se predstaviti što raznovrsniju muzejsku ponudu.

3.5. ECOMUSEU QUARTEIRÃO CULTURAL DO MATADOURO

Prijevod ovog brazilskog muzeja bi bilo Eko-muzej kulturne četvrti Klaonica, a još ga nazivaju Eko-muzej zajednice Santa Cruz. Dakle, naziv te četvrti je Santa Cruz, a dio je popularnog i iznimno velikog brazilskog grada Rio de Janeira. Povijest ove četvrti započinje s Indijancima koji su tamo živjeli do ranog 16. stoljeća. Ime susjedstva Santa Cruz je nastalo

Slika 14. Logo eko-muzeja u Rio de Janeirou

zbog velikog drvenog križa, kojeg su tamo postavili Jezuiti. Jezuiti su kasnije protjerani, ali je ostala farma iz 1574. godine⁴⁵ s preko 1000 robova. Tijekom progona portugalske kraljevske obitelji, za vrijeme Napoleona, Santa Cruz je bilo njihovo odmaralište, a nešto kasnije i odmaralište za novosnovano brazilsko kraljevstvo. Danas je to treća najmnogoljudnija četvrt zapadne zone Rio de Janeira, koja istodobno kombinira urbane i ruralne dijelove.

Ljudi koji tamo žive pretežno imaju niže prihode. Četvrt se nalazi čak 60 km od centra grada, ima jaku industriju, ali i jedan od najnižih indeksa ljudskog razvoja⁴⁶.

⁴⁵ www.quarteirao.com.br, posjet 3.7.2012.

⁴⁶ human development index

Već sam prije napomenula, unutar prvog poglavlja, povezanost teorije muzeja susjedstva i teorije eko-muzeja, a ovdje vidimo i konkretan primjer. Naime, muzejski profesionalci Ecomuseo Quarteirão Cultural do Matadouro sami nazivaju ustanovu eko-muzejem, ali on je istodobno i primjer koncepta muzeja susjedstva. Ta dva pojma očito nisu međusobno isključiva. Oni sebe vide kao primjer eko-muzeja jer je njihov nastanak proizašao iz iskustva i promišljanja o eko-muzejima. Tome i svjedoči poveća bibliografija o praksi eko-muzeja, koja se može naći na njihovoj stranici. Posvećenost svojoj, po njima manjoj, lokalnoj zajednici tumače kroz ove riječi:

„Živimo u jednostranom, suvremenom globalnom procesu dijeljenja, ne uvijek suosjećajnom prema malim i autentičnim pokretima/ procesima kulturne zajednice.“⁴⁷

Nedostatak koji se osjeti, u svim aspektima življenja, dovodi do potrage za onim što nedostaje. U ovom slučaju to je priznanje i valoriziranje manjih zajednica, što je možda i najbolja definicija svrhe muzeja susjedstva.

Njihova definicija eko-muzeja:

„Eko-muzej je svjesna akcija muzeja zajednice s ciljem razvijanja naseljenog teritorija a koji se zasniva na vrijednostima lokalne povijesti i baštine (i prirodne i kulturne).“⁴⁸

Također, navode što eko-muzej nije:

„Muzej u jednoj zgradi, već teritorij. Muzejska zbirka predmeta, već raznolik set zbirnih dobara: baština. Muzej u službi publike koja posjećuje zbog zabave i dokolice, već služi razvoju zajednice.“⁴⁹

Sve navedeno se može primjeniti i na teoriju i praksu muzeja susjedstva.

Slika 15. Društvena akcija Ecomuseua quarteirão cultural du matadouro

Napori oko stvaranja eko-muzeja u Santa Cruzu započeli su 1983. godine.⁵⁰ Koncept svog eko-muzeja njegovi članovi razvijaju kroz akcije i projekte, koji su napravljeni od i za zajednicu. Priređuju kampanje, izložbe, edukativne aktivnosti kroz formalnu i neformalnu edukaciju, uključuju baštinu u čitav koncept i šire ciljeve svojeg eko-muzeja.

Sudjelovanje zajednice se očituje u njihovim rezultatima:

⁴⁷ www.quarteirao.com.br, posjet 3.7.2012.

⁴⁸ Isto

⁴⁹ Isto

⁵⁰ Isto

mapiranje, pisani radovi kao što su seminari i disertacije o susjedstvu, te djelovanje lokalnih umjetnika. Također, osnovali su mali muzej od spontanih donacija u obliku fotografija, knjiga, crteža, karta i raznih drugih predmeta.⁵¹

Slika 16. Izložba eko-muzeja

Sve se to radi u suradnji s lokalnom organizacijom *Núcleo de Orientação e Pesquisa Histórica* (NOPH) ili u prijevodu *Centar za orijentaciju i društvene znanosti*.

3.4. FHXB FRIEDRICHSHAIN-KREUZBERG

Ključan dio razumijevanja specifičnosti Friedrichshain-Kreuzbergčtvrti, a time i samog Muzeja, jest u saznanju kako su to nekoć bile dvije odvojene četvrti, Friedrichshain iz istočnog Berlina i Kreuzberg iz Zapadnog Berlina, a spojene su u jednu četvrt 2001. godine. Friedrichshain i Kreuzberg razdvaja rijeka Spree pa su kao svoju glavnu znamenitost uzeli ono što ih je uvijek spajalo, povijesni pješački Oberbaum most, koji ujedno krasi i grb spojene općine.

Sudbinu svojih četvrti su doživjela i njihova dva muzeja. *Das Heimatmuseum*

Slika 17. Tiskarski stroj u FHXB Museumu

Friedrichshain iz kasnih 80-tih godina i *Kreuzberg Museum für Stadtentwicklung und Sozialgeschichte*⁵² su se udružili u jedan muzej 2004. godine. Današnji naziv Muzeja je relativno nov. Naime, Muzej taj naziv nosi tek od 12. travnja 2013. godine, a prije toga se zvao *Bezirksmuseum Friedrichshain-Kreuzberg*⁵³.

Muzejski stalni postav uključuje odjele

posvećene urbanističkom razvoju i povijesti doseljenika Friedrichshain-Kreuzberga na dva kata. Na stranici muzeja svoj stalni postav opisuju kao prikaz povijesti i stanovnika četvrti od

⁵¹ www.quarteirao.com.br, posjet 3.7.2012.

⁵² Kreuzberški muzej urbanog razvoja i društvene povijesti.

⁵³ http://de.wikipedia.org/wiki/Bezirksmuseum_Friedrichshain-Kreuzberg, posjet 29.6.2013.

18. stoljeća, ali također napominju kako taj prikaz još nije potpun i dovršen. Prizemlje Muzeja je posvećeno povijesnoj tiskari Otta Schneidera, nazvanoj po osnivaču tiskare, a koja se prethodno od 1928. godine nalazila u ulici Ritterstrasse unutar Kreuzberga. U Muzeju se održavaju radionice pomoću kojih se pokušava posjetiteljima što realnije demonstrirati rad tiskarskog stroja i tiskarske tehnike.

Dio stalnog postava pod nazivom *Orts Gespräche* ili *Lokali razgovori* je napravljen u suradnji sa šezdesetak stanovnika Friedrichshain-Kreuzberga, koji predstavljaju njihove osobne priče, sjećanja i impresije o prostoru i lokalitetima Friedrichshain-Kreuzberga preko fotografija, dokumenata, predmeta i audio priloga. Današnji posjetitelji mogu također svoje osobne priče, tj. lokalnu memoriju podijeliti s muzejem u pripremljenom studiju za snimanje. Posjetitelji Muzeja time direktno participiraju u stvaranju muzejskog postava, a Muzej uspješno ostvaruje interakciju sa zajednicom kojoj služi, što je jedan od ključnih uvjeta i indikatora eko-muzeja, muzeja zajednice ili pak muzeja susjedstva.

Povremene izložbe se osvrću na regionalnu povijest ili povijest četvrti s posebnim naglaskom na aktualna, tipično urbana pitanja, vezana uz imigrante, industriju, komercijalnu i urbanističku izgradnju. Pošto govorimo o muzeju u Berlinu, za očekivati su i teme vezane uz Drugi svjetski rat i nacističke žrtve. Time se bavi projekt *Stolpersteine* ili *Kamen spoticanja*, koji Muzej radi u suradnji s umjetnikom Gunter Demnigom. U kratko, žele postaviti šesto mjedjenih blokova na pločniku ispred mjesta

Slika 18. Kamen spoticanja u Berlinu

stanovanja žrtava nacizma kroz čitav Berlin. Projekt ima svoju vlastitu web

stranicu na kojoj se mogu pronaći lokaliteti blokova i podaci o žrtvama.

Jedna od bitnih odrednica koja definira tu četvrt, a time i utječe na teme povremenih izložaba u muzeju je pitanje doseljenika i etničke raznolikosti. Njihov muzejski djelatnik u vezi toga kaže kako su različite etničke kulture uvijek dio izložbi, ali nikad glavna tema.⁵⁴

Veći broj doseljenika dolazi iz Turske pa su stoga u muzejsku ponudu uvrstili Xberg tag ili Kreuzberg dan. Turistička tura koju vodi sedmero mladih doseljeničkih Kreuzbergovaca, a

⁵⁴ Parrino, 2012: 284.

uključuje vodstvo kroz tzv. „mali Istanbul“, lokalnu džamiju, turski restoran i, naravno, kroz sam Muzej.

Iako je Muzej više orijentiran na prikaz društvene povijesti, u svojem postavu uključuju i umjetničke izložbe lokalnih umjetnika ili radova inspiriranih njihovom četvrti. Kao na primjer fotografski portreti ljudi iz četvrti koji tematiziraju društvenu i etničku raznolikost Friedrichshain-Kreuzbera ili izložba koja se bavi street-artom na području Friedrichshain-Kreuzberga. Također, održavaju događanja u obliku predavanja, čitanja književnosti, projekcija filmova, tribina, sudjelovanja u manifestaciji *Lange Nacht der Museen* (*Noć muzeja*) i tako dalje.

Impresivan dio njihove web stranice www.kreuzbergmuseum.de je virtualna izložba, tj. bolje rečeno virtualna šetnja kroz katove Muzeja. Nadalje, na stranici se mogu naći karte Friedrichshaina i Kreuzberga, koje se mogu ispisati, te audio vodstva koja idu uz karte.

Friedrichshain-Kreuzberg Museum je uz Volksburtmuseum primjer muzeja koji se istinski može nazvati muzejem susjedstva jer je nastao u svojoj četvrti, predstavlja je kroz svoje izložbe, uključuje njezine stanovnike u svoj rad, djeluje na njihovu korist i ne ograničava svoj rad na muzejski prostor, već koristi čitavu četvrt.

4. PRIMJERI MUZEJA SUSJEDSTVA U HRVATSKOJ

Možda bi se ovo poglavlje moglo zvati Primjeri muzeja susjedstva u jugoistočnoj regiji Europe da su nađeni takvi primjeri, ali nažalost ova praksa se još nije proširila po gradovima naših susjeda. Poslani su brojni mailovi s upitima gradskim muzejima u Sarajevu, Beogradu, Ljubljani, Podgorici, pa čak i Bukureštu, Beču, Budimpešti i Sofiji, ali ili bez odgovora ili s negativnim odgovorom. U Hrvatskoj su, koliko mi je poznato, s tom praksom prva počela Udruga mladih muzeologa Kontraakcija još 2008. godine. Nekoliko godina kasnije, očito inspirirani tom akcijom i samom komunikacijom s Udrugom, Muzej grada Zagreba je pokrenuo svoj projekt *Zagrebački kvartovi* na nešto drugačiji način. Prezentacija oba projekta će pokazati sličnosti i razlike u radu na tematici Zagreba.

Svi ostali poznati projekti su više „kvartovski“ projekti koji ne funkcioniraju unutar muzeološke teorije i prakse.

4.1. PROJEKT MUZEJ KVARTA UDRUGE MLADIH MUZEOLOGA KONTRAAKCIJA–NEINSTITUCIONALNA PERSPEKTIVA

Muzej Kvarta je muzeološki projekt Udruge mladih muzeologa Kontraakcija, koji svoje korijene vuče sa Studija muzeologije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Projekt je možda započeo kao studentski zadatak, ali danas, nakon pet godina, ta muzeološka akcija i dalje živi. Projekt su na fakultetu započeli Vladimir Tatomir i Marko Milovac. Uskoro su im se pridružili brojne kolege sa Studija muzeologije i drugih studija Filozofskog fakulteta. Skromni i entuzijastični početak je imao svesrdnu podršku profesora s fakulteta, koji su dali potrebni poticaj tada neiskusnim studentima. Trenutačno vodstvo Udruge i glavni organizatori projekta su, uz Vladimira Tatomira, Marijeta Karlović i Mirjana Andrić, koje na projektu rade od samog početka, te nešto noviji član, Morana Matković. Kako su projekt započeli studenti, prirodno je da su uključili svoje kolege i prijatelje studente, mlade stručnjake raznih znanosti, kao što su povijesničari umjetnosti, sociolozi, povijesničari, arhitekti, urbanisti, arheolozi itd. Također, okupljaju mlade umjetnike, kojima pomažu da ostvare svoje radove. Na taj način služe kao platforma i početna stuba tim mladim umjetnicima prema njihovoj budućnosti u kulturno-umjetničkoj sferi, bilo da dolaze s

Akademije umjetnosti ili nemaju stručnu likovnu izobrazbu. Pružena pomoć je u obliku osiguranog mjesta za izlaganje i

Slika 19. Oslikavanje čipke na platou zgrade Mamutice u Travnom – umjetnik Božidar Katić

izvođenje, ili možda prostora za ostvarivanje ulične umjetnosti, tzv. street arta, te u obliku potrebnih materijala. Jedini uvjet koji moraju poštivati je da njihovi radovi budu unutar konteksta kvarta koji se obrađuje. Naime, ideja *muzeja Kvarta* je u istraživanju zanemarenih i podcijenjenih novozagrebačkih kvartova kao posebnih jedinica, te potom njihova prezentacija kroz suvremenu muzeološku teoriju i praksu. Početna ideja se proširila pa je Kontraakcija, na poziv Centra za kulturu Trešnjevka i Centra za kulturu Peščenica, odlučila primijeniti svoj projekt *muzej Kvarta* i u tim zagrebačkim kvartovima, iako ne pripadaju Novom Zagrebu. Projekt je mobilnog karaktera, tj. ide od kvarta do kvarta. Istražuje identitet kvarta kroz njegove urbanističke, arhitektonske, socijalne i društvene karakteristike. Zbog svoje mobilnosti ne posjeduje niti djeluje na samo jednoj lokaciji i zgradi. Stoga je prostor izlaganja

u početku bio podložan dobroj volji zajednice. Trenutačno, koristi se jedan jednostavniji i građanima dostupniji pristup. Naime, izložba je prezentirana kroz nekoliko jumbo plakata u javnom prostoru, na kojima je predstavljen rezultat istraživanja i planiranih projekata. Nadalje, umjetnički radovi se također ostvaruju u javnom prostoru, naravno uz dozvolu uprave mjesne zajednice.

Možda bi se projekt *muzej Kvarta* moglo opisati i kao živi organizam, jer se tijekom vremena nadograđivao, razvijao i dobivao sve veće omjere. Tijekom vremena program, ciljevi i sam rad je postajao jasniji, precizniji i stručniji. Projekt se razvijao zajedno s njegovim organizatorima.

Ime Kontraakcija Vladimir Tatomir objašnjava kroz dvije cjeline. Naime, kontra je protivljenje problemu na koji se nalazi, a akcija je poziv na sudjelovanje u mogućem rješenju problema.

Ono što je posebno kod muzeja Kvarta je činjenica da se ovdje ne istražuje kvart u samom centru grada, već naprotiv, započelo se istraživanjem rubnog dijela urbanističkog Zagreba.

Udruga mladih muzeologa Kontraakcija ne ostaje fizički trajno u obrađenom kvartu, već nakon ostvarivanja svih faza započinje s istraživanjem novih kvartova. No, njihovo daljnje prisustvo se očituje kroz nastavak komunikacije s aktivnim članovima toga kvarta ili susjedstva, koji su unutar svoje kvartovske organizacije postali aktivniji u svom radu, ili pak s novonastalim skupinama inspiriranim djelovanjem projekta. Naime, jedan od ciljeva ovog projekta je potaknuti valoriziranje svojeg vlastitog prostora, aktivirati članove susjedstva i susjedsku zajednicu na svoju dobrobit i uspostaviti njihovu međusobnu komunikaciju nasuprot sveprisutnijeg međusobnog otuđenja.

Projekt se organizira kroz tri temeljne faze:

1. PRELIMINARNA FAZA,

koja uključuje različite pripremne radove poput istraživanja i upoznavanja s kvartom, te kontaktiranja relevantnih subjekata (pojedinaца, aktivista, udruga) koji su često presudni u ostvarivanju dobre komunikacije s ostalim stanarima. Na taj način se kroz preliminarnu, ali i kasniju radioničku fazu primjenjuje izravan kontakt sa zajednicom, crpi njihovo znanje i sluša njihove potrebe. Kontakt koji je nužno potreban, a rijetki ga muzeji ostvaruju.

2. RADIONIČKA FAZA,

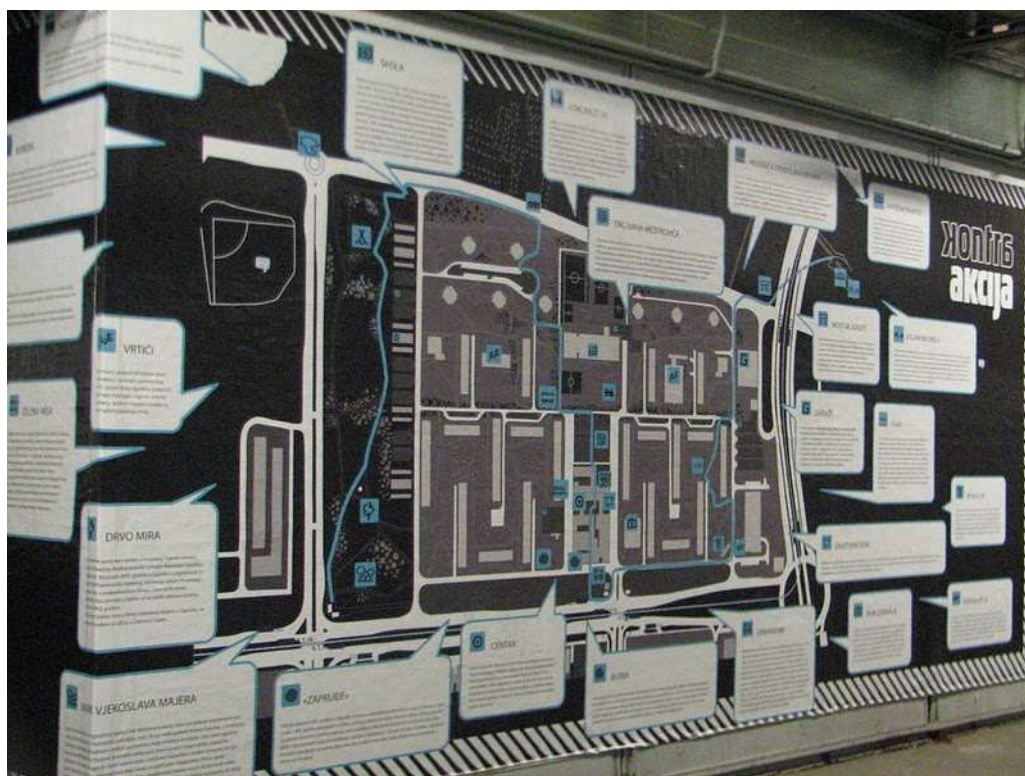
koja se zasniva na mjesec dana aktivne suradnje sa što različitim pripadnicima pojedinog kvarta, u svrhu što boljeg upoznavanja kako prošlosti, tako i sadašnjeg života unutar kvarta. Ova faza nerijetko također uključuje i kontaktiranje struke koja se na bilo koji način interesira za ovo polje djelovanja, te koja bi mogla svojim idejama pomoći stanarima u poboljšavanju njihove svakodnevice.

Slika 20. Edukativna šetnja na temu "Samoborčekom kroz Trešnjevku"

U sam proces komunikacije sa stanovništvom i formiranja specifične slike o kvartu i otkrivanja njihovog kvartovskog identiteta uključuju se i različiti, društveno-angažirani umjetnici. Intervencijama, tj. projektima, oni oplemenjuju dijelove kvarta i modeliraju svoj izričaj prema specifičnom vizualitetu i problematici svake pojedine zajednice.

3. IZLOŽBENO-PRODUKCIJSKA FAZA;

Slika 21. Ruta kvarta Zapruda

nastupa kada se pomoću multimedijalne i interdisciplinarne izložbe predstavlja rezultat istraživanja i radionica, prvenstveno lokalnom stanovništvu, ali i gostima. Osim spomenutih angažiranih umjetničkih radova, na izložbi se pokušavaju prezentirati različite (kulturne,

arheološko-heritološke, društvene) akcije zasnovane na suvremenim poimanjima baštine. Svaki pojedini kvart moguće je upoznati i putem tzv. *Rute kvarta* s osnovnim punktovima i audio vodičem dostupnim na internet stranici Kontraakcije.

Punktovi predstavljaju raznolike točke identiteta i specifičnosti izrasle iz istraživačkog i spoznajnog rada u kvartu. Upravo *Ruta kvarta* pretvara kvart u slobodan, spoznajni prostor. Prostor muzeja bez zgrade i radnog vremena.

Nakon izložbe, ovisno o mogućnostima, nastoji se realizirati većina izloženih projekata. Aktivnom uloga stanovnika kako u samom osmišljavanju projekata, tako i u njihovoj provedbi želimo postići njihovu povezanost s pojedinom intervencijom, te time osigurati što bolje razumijevanje i tretiranje svakog umjetničkog djela.

Dio ove faze bi trebalo biti i izdavanje odgovarajuće publikacije i popratnog materijala o izložbama, no to zbog financijskih ne/mogućnosti nije napravljeno.⁵⁵

Projekt se ostvarivao uz pomoć zajednice, te manjim financijskim potporama od grada Zagreba i Ministarstva kulture.

Kontraakcija je do sada obrađivala tri novozagrebačka kvarta i dva zagrebačka kvarta sjeverno od Save. Prvi istražen kvart i izložba koja je slijedila je napravljena u novozagrebačkom kvartu Središće. Jedan od manjih i novijih kvartova Novog Zagreba nalazi se u samom geografskom centru cjelokupnog Zagreba. Stoga i naziv - Središće. Pri izradi ovog projekta iskristalizirale su se faze koje će se ubuduće nadograđivati i pratiti. Sama izložba je otvorena 14. veljače 2008., a trajala je dva tjedna. Izložba je bila više umjetničkog karaktera, a manje informativnog. Naime, na njoj su predstavljene slike umjetničkog performansa, umjetničkih radova po kvartu, predloženih radova, objašnjenje urbanističkog plana kvarta te *Ruta kvarta*. *Ruta kvarta*, kao informativni dio projekta o kvartu ili susjedstvu, se mogla naći na stranici Kontraakcije s audio materijalom. Ideja je bila da pojedinci ispišu rutu sa stranice Kontraakcije, skinu audio materijal na mp3 player te se odluče samostalno, u svoje vrijeme, prošetati kroz kvart uz audio vodstvo. Na taj način cijeli kvart, kao cjelokupni teritorij, postaje muzej, a ideja muzeja u glavama ljudi prestaje biti samo zgrada i institucija, već nešto više. Reakcija lokalne zajednice u Središću, a potom i u ostalim kvartovima, je potaknula daljnje putovanje projekta i rad Kontraakcije sljedeće četiri godine.

Sljedeći projekt je bio *muzej Kvarta Travno*, a izložba je trajala od 2. do 31 srpnja 2009. godine. Tada su po prvi put ostvarena umjetnička ulična djela u većim proporcijama kao što se može vidjeti na Slici 17. To je primjer ostvarenog prikaza paške čipke Božidara Katića na

⁵⁵ Opis faza projekta preuzet iz arhiva Udruge mladih muzeologa Kontraakcija

platou zgrade Mamutice u novozagrebačkom kvartu Travno. Tu su bila još i druga umjetnička ostvarenja Stipana Tadića, Duje Medića i Lee Kralj Jager.

Godina 2010. je bila posvećena novozagrebačkom kvartu Zapruđu, gdje je po prvi put predstavljena ideja izložbe u javnom prostoru pomoću jumbo plakata. Ti jumbo plakati stoje i dalje na svojem mjestu što ukazuje na javno odobravanje, kao i odobravanje uprave mjesne zajednice. Izložbu je pratila i organizacija brojnih drugih događanja, kao što su predstavljanje knjiga od samih autora, a koje se vezane uz kvart Zapruđe. Nadalje, tu su još bile pojedinačne manje fotografske izložbe, ostvarivanje umjetničkih intervencija i organiziranje vodstva kroz kvart.

U 2011. godini Kontraakcija je na poziv Centra za kulturu Trešnjevka prešla preko Save i pozabavila se kvartom drugačijeg urbanističko-društvenog profila. U sklopu druge radioničke faze organizirani su brojni događaji i akcije. Organizirana su predavanja uglednih arhitekata, urbanista, povjesničara i sociologa na temu Trešnjevačke. Uz to su organizirane tribine, tematske edukativne šetnje za odrasle i djecu, edukativne biciklijade, zajednički odlasci u kazalište, postavljanje interaktivne karte užeg područja Trešnjevke i umjetničke intervencije danskog umjetnika Jakoba Koldinga.

Suradnja s Trešnjevkom se održala i tijekom 2012. godine. Projekt se proširio i 2012. godine je započela suradnja sa Centrom za kulturu Peščenica, te se povodom dana Peščenice organiziralo nekoliko akcija kao što su edukativne šetnje i bicikliranje po kvartu, okrugli stol na temu tradicije suvremenosti u postindustrijskoj sredini, te bilježenje sjećanja lokalne zajednice na memorijskim karticama.

Među zadnjim projektima Kontraakcije je Performativ. Performativ ima sličnu metodologiju, orijentira se na urbane probleme, primjenjuje muzeološku praksu, ali s nešto drugačijim pristupom. Naime, projekt se preselio u druge hrvatske gradove, Zadar, Dubrovnik i Split, te istraživao odnos građana prema centru grada i rubnim, tj. perifernim dijelovima grada. To se pokušalo napraviti kroz sudjelovanje dviju osoba, koji su sa svojim sugrađaninom trebali mijenjati stan ili sobu na 14 dana te pritom bilježili svoje promjene u rutini, osjećajima i razmišljanjima o svojem gradu kroz sliku, video, zvuk ili tekst. Nažalost, projekt je bio uspješan samo u Zadru, gdje je realizirana planirana izložba nakon obrade dokumentacije sudionika. Uz izložbu u Kneževoj palači u Zadru ostvarene su još dvije tribine koje su progovarale o društveno-urbanističkim strategijama centra i periferije Zadra, te o društveno-kulturnim razvojnim strategijama u Zadru. U Splitu je organizirana projekcija intervjua nekoliko građana Splita o životima, koje su vodili u centru, odnosno u perifernim kvartovima Splita. Performativ je konačno završio izložbom u Zagrebu, koja je prezentirala čitav tijek

projekta. On možda ne spada u muzeje susjedstva, ali mu je svrha bila pomoći građanima spoznati svoje novo i staro susjedstvo na nov i drugačiji način.

4.2. PROJEKT ZAGREBAČKI KVARTOVI MUZEJA GRADA ZAGREBA – INSTITUCIONALNA PERSPEKTIVA

Ovo bi bilo institucionalni pregled istraživanja i rada u okviru koncepta muzeja susjedstva u Zagrebu. Projekt *Zagrebački kvartovi* pokrenut je 2010. godine, a inspiriran projektom *muzej Kvarta*, te metodom rada Kontraakcije, koja na sličan način djeluje od 2008. godine. Kao i *muzej Kvarta* ova je muzejska akcija unutar koncepta muzeja susjedstva, a ne sam muzej

Slika 22. Izložba *Pola stoljeća Trnskog - priča jedne generacije* u Muzeju grada Zagreba

susjedstva, jer je Muzej grada Zagreba prvenstveno gradski muzej. Orijentiran je na povijest kvartova, te se izložbe sastoje od starih fotografija susjedstva. Za sada su organizirali dvije izložbe. Prva izložba je *Pola stoljeća Trnskog - priča jedne*

generacije. u 2010. godini. Na tom projektu su radili u suradnji s kvartovskim udrugama te kvartovskim Virtualnim zavičajnim muzejem Trnsko. Sličan cilj, ali različit pristup između Muzeja grada Zagreba i Kontraakcije se očituje upravo u institucionalnosti. Naime, dok Kontraakcija radi izložbu unutar jednog kvarta i prvenstveno za dobrobit baš te zajednice, Muzej grada Zagreba povlači materijal iz kvarta, prikupljen od lokalnih udruga, i radi izložbu unutar svog muzeja, koji je poprilično udaljen od kvarta koji obrađuje. Taj aspekt ga povlači izvan koncepta muzeja susjedstva i samoodrživog razvoja, koji bi trebalo potaknuti u toj zajednici. Pozitivna strana načina rada Muzeja grada Zagreba jest da svoj status i dužnost kao gradski muzej koristi kako bi se povijest i valorizacija jednog, dotad zanemarenog, kvarta

prezentirala široj građanskoj populaciji, pa čak i stranim turistima. Unutar njihovih izložaba se koristila i građa Zbirke fotografija Muzeja grada Zagreba, te restaurirana maketa urbanističkog plana izgradnje Novog Zagreba iz 1962. godine.⁵⁶

Tijekom izložbe su organizirali okrugli stol *Trnsko nekad i sad*, te ostvarili suradnju s Osnovnom školom Trnsko koja je rezultirala školskom tematskom izložbom *Moj kvart Trnsko 2060.* na kojoj su „učenici grupnim radovima većeg formata projicirali svoje ideje o tome kako bi trebao izgledati njihov kvart u budućnosti.“⁵⁷

Njihova druga izložba iz projekta *Zagrebački kvartovi* pod nazivom *Zagrebačka Dubrava - od predgrađa do grada* je trajala od 14. svibnjado 31. kolovoza 2012. godine. Izložba se radila u suradnji s Narodnim Sveučilištem Dubrava. Prikazano je područje unutar današnjih administrativnih granica zagrebačkog susjedstva Dubrave s naglaskom na prostor središnje Dubrave između Oporovečke ulice i produžene Branimirove ulice. Izložba je postavljena tematski te obrađivala proces izgradnje, infrastrukturu, privredu i društvena obilježja.

Slika 23. Izložba *Zagrebačka Dubrava - od predgrađa do grada* u Muzeju grada Zagreba

⁵⁶ Strukic 2010: 109.

⁵⁷ Isto

ZAKLJUČAK

Muzej susjedstva je institucionalni oblik muzeja i ima sve preduvjete da bude prepoznat od javnosti kao legitimni tip muzeja, ali, nažalost, on to još nije. Čak i u muzeološkoj zajednici muzej susjedstva kao tip muzeja nije u potpunosti prepoznat. Njegova teorija još nije razvijena pa to više ostaje na pukom prepoznavanju, ali ne i razumijevanju, te ga se često svrstava pod druge vrste muzeja. Na *Prvoj muzejskoj konferenciji o eko-muzejima, muzejima zajednice i živoj zajednici* samo se jedan rad osvrnuo na muzeje susjedstva. Nažalost, u tom radu, *Promoting the potential of diversity in (multi)ethnic neighbourhoods. The role of community museums and community-oriented cultural institutions*, nijednom nije spomenut termin muzej susjedstva, već se govorilo o njemu unutar konteksta muzeja zajednice. Pozitivna okolnost je što se počelo raspravljati o takvim tipovima muzeja, ali nažalost ne pod svojim pravim imenom. U radu se raspravljalo o potencijalu muzeja multietničkih kvartova koji bi mogli biti dio gradskog turističkog sadržaja. Naravno, okrenutost turistima nije primarna muzejima susjedstva, ali je jedan izvor zarade, koji stoga ne može biti zanemaren. Svaki grad i svako susjedstvo ili kvart u teoriji imaju potencijal za dobivanje svojeg muzeja susjedstva. To je ipak nešto što ovisi o njima samima, tj. zajednici koja to može ostvariti, ako to hoće i ako prepozna vrijednost koju želi očuvati unutar svojeg susjedstva. Ukoliko je to susjedstvo razvilo svoj identitet koji smatraju na neki način posebnim, onda imaju glavni preduvjet za početak razvoja svojeg muzeja.

Muzeji susjedstva se mogu pronaći i u slobodnijoj formi po gradovima u obliku muzejske akcije. Njihove ideje i rad nisu možda u potpunosti unutar koncepta muzeja susjedstva, ali imaju potencijal za to postati. Možda će iz njih izrasti muzej susjedstva, a možda će se orijentirati na jedan aspekt svojeg djelovanja. Kao pozitivan primjer možemo uzeti Volksbuurtmuseum, koji je uspio doći na razinu institucionalnog muzeja svojim dugogodišnjim trudom.

Tipovi muzeja koji su prezentirani u ovom radu u mnogočemu se razlikuju, kao što se i susjedstva, gradovi i države u mnogočemu razlikuju jedan od drugog. Ta razlika je prirodna, ali ideja iza svega ostaje ista. Muzej susjedstva omogućava svojim stanovnicima da se izraze na bilo koji način, bilo kroz svoja sjećanja, povijest ili kroz svoje umjetničke radove unutar muzeja. On tretira svoj teritorij kao dio muzeja te ga proučava interdisciplinarno.

Unatoč svemu, smatram da potreba za takvim tipom muzeja raste kao što raste broj i veličina gradova u svijetu. Stoga muzeji susjedstva imaju realnu budućnost i tijekom narednih godina ćemo zasigurno nailaziti na sve više muzeja tog tipa.

6. LITERATURA

1. Arhiv Udruge mladih muzeologa Kontraakcija
2. Babić, Darko. 2009. Iskustva i (skriveni) vrijednosti eko-muzeja. U: *Etnološka istraživanja*. 221-252.
3. Babić, Darko. 2009. O muzeologiji, novoj muzeologiji i znanosti o baštini. U: *Ivi Maroeviću baštinici u spomen*. ur. Vujić, Žarka, Marko Špikić. -59. Zagreb: Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
4. Davis, Peter. 1999. *Ecomuseums: A sense of place*. London; New York: Leicester University Press.
5. Duclos, Jean-Claude. 1994. Mjesto ekomuzeja u razvoju muzeološkog prmišljanja. U: *Informatica museologica*. broj 25, (1-4) Zagreb: Muzejski dokumentacijski centar.
6. Fleming, David, Crispin Paine, John G. Rhodes (ur.) 1993. *Social history in Museums: A handbook for professionals*. London: HMSO.
7. Kinard, John. 1985. Le musée de visionage, catalyseur de l'evolution sociale. U: *Museum*. 148. vol 37. Paris:UNESCO.
8. Mhando Nyangila, Jacob. 2006. Museums and community involvement: A case study of community collaborative initiatives - National Museums of Kenya. U: *INTERCOM 2006 Conference Paper*. <http://www.intercom.museum/documents/1-3Mhando.pdf>
9. Parrino, L. 2012. Promoting the potential of diversity in (multi)ethnic neighbourhoods. The role of community museums and community-oriented cultural institutions. U: *Proceedings of the 1st International Conference on Ecomuseums, Community Museums and Living Communities* 281-292.
10. Sandell, Richard. 2008. *Museums, prejudice and the reframing of difference*. London; New York: Routledge.
11. Strukić, Kristian. 2010. Projekt „Zagrebački kvartovi“ Muzeja grada Zagreba. U: *Informatica museologica*. 41 (1-4) Zagreb: Muzejski dokumentacijski cenntar.
12. Šola, Tomislav. *Prema totalnom muzeju*. doktorski rad
13. Šola, Tomislav. 1990. Ekomuzej Blaca. U: *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, 39(1990) broj ¾, 21-24.
14. Šola, Tomislav. 2003. *Eseji o muzejima i njihovoj teoriji prema kibernetičkom muzeju*. Zagreb:Hrvatski nacionalni komitet ICOM.

7. POPIS INTERNET STRANICA

1. John Kinard. http://en.wikipedia.org/wiki/John_Kinard#cite_note-Obit-0
2. Volksbuurtmuseum. <http://www.volksbuurtmuseum.nl/>
3. MGZ, Trnsko
 - a. <http://www.mgz.hr/hr/izlozbe/Pola%20stolje%C4%87a%20Trnskog%20%E2%80%93%20pri%C4%8Da%20jedne%20generacije,210.html>
4. MGZ, Dubrava
 - a. <http://www.mgz.hr/hr/izlozbe/Zagreba%C4%8Dka%20Dubrava%20-%20od%20predgra%C4%91a%20do%20grada,457.html>
5. Anacostia Community Museum., http://en.wikipedia.org/wiki/Anacostia_Museum
6. Anacostia – www.anacostia.si.edu
7. El Museo del Barrio. <http://www.elmuseo.org/>
8. Alexandra Heritage Centre.
 - a. <http://www.detail-online.com/architecture/topics/museum-and-neighbourhood-centre-for-a-township-in-johannesburg-007312.html>
9. Alexandra Heritage Centre.
http://www.peterricharchitects.co.za/projects/alex_center.php
10. District Six Museum. <http://www.districtsix.co.za/>
11. Ecomuseu quarteirão cultural do matadouro. <http://www.quarteirao.com.br>
12. FHXB Friedrichshain-Kreuzberg Museum. <http://www.kreuzbergmuseum.de/>,
http://de.wikipedia.org/wiki/Bezirksmuseum_Friedrichshain-Kreuzberg
13. Udruga mladih muzeologa Kontraakcija. www.kontraakcija.hr
14. Muzej grada Zagreba. www.mgz.hr

8. POPIS ILUSTRACIJA

1. Ecomuseum. <http://www.quarteirao.com.br>, posjet 14.7.2012.
2. Anacotia Neighborhood Museum. Izložba *The Rat: Man's Invited Affliction*. http://en.wikipedia.org/wiki/Anacostia_Museum, posjet 15.6. 2012.
3. Alexandra Heritage Centre
http://www.peterricharchitects.co.za/projects/alex_center.php, posjet 1.7.2012.
4. *John R. Kinard Appointed Director of Anacostia Neighborhood Museum*, In the image, Kinard is second from left, at groundbreaking for a new museum building in 1985,
http://siarchives.si.edu/collections/siris_sic_10876?back=%2Fcollections%2Fsearch%3Fquery%3Djohn%2520kinard%26page%3D1%26perpage%3D10%26sort%3Drelevance%26view%3Dlist, posjet 22.6.2012.
5. Slika ispred prvog Anacostija muzeja.
<http://siarchives.si.edu/history/exhibits/pictures/anacostia-community-museum>, posjet 22.6.2012.
6. Izložba *The grand domestic revolution* u Volksbuurtmuseumu iz 2011/2012. godine, www.volksbuurtmuseum.nl, posjet 25.6.2012.
7. Okupljanje zajednice Utrechtskog Distrikta C 1925. godine.
www.volksbuurtmuseum.nl, posjet 25.6.2012.
8. Okupljanje zajednice Utrechtskog Distrikta C 1973. godine, posjet 25.6.2012.
9. Dio stalnog postava Volksbuurtmuseuma. www.volksbuurtmuseum.nl, posjet 25.6.2012.
10. District Six Museum, Cape Town, www.districtsix.co.za, posjet 7.7.2012.
11. Stalni postav *Digging deeper*. Rekonstrukcija brijačkog salona. www.districtsix.co.za, posjet 7.7.2012.
12. *Sculpture Festival* –www.districtsix.co.za, posjet 10.7.2012.
13. Pisanje po „suknu sjećanja“. www.districtsix.co.za, posjet 10.7.2012.
14. Logo Eko-muzeja. <http://www.quarteirao.com.br>, posjet 14.7.2012.
15. Društvena akcija Ecomuseua quarteirão cultural du matadouro.
<http://www.quarteirao.com.br>, posjet 14.7.2012.
16. Izložba eko-muzeja, <http://www.quarteirao.com.br>, posjet 14.7.2012.
17. Tiskarski stroj u FHXB Museum, <http://www.kreuzbergmuseum.de/index.php?id=163#c214>, posjet 29.6.2013.

18. *Kamen spoticanja* u Berlinu, <http://www.kreuzbergmuseum.de/index.php?id=24>, posjet 2.7.2013.
19. Edukativna šetnja na temu „Samoborčekom kroz Trešnjevku“, arhiv Udruge mladih muzeologa Kontraakcija
20. Oslikavanje čipke na platou zgrade Mamutice u Travnom, arhiv Udruge mladih muzeologa Kontraakcija
21. Ruta kvarta Zapruda, arhiv Udruge mladih muzeologa Kontraakcija
22. Izložba *Pola stoljeća Trnskog - priča jedne generacije* u Muzeju grada Zagreba, <http://www.mgz.hr/hr/izlozbe/pola-stoljeca-trnskog-%E2%80%93-prica-jedne-generacije,210.html>, posjet 20.6.2012.
23. Izložba *Zagrebačka Dubrava - od predgrađa do grada* u Muzeju grada Zagreba, <http://www.mgz.hr/hr/izlozbe/Zagreba%C4%8Dka%20Dubrava%20-%20od%20predgra%C4%91a%20do%20grada,457.html>, posjet 18.6.2012.